

ЗВО «Університет Короля Данила»

Бібліотека

Велетень творчого духу
Марко Лукич Кропивницький

(До 185 -річчя М.Л. Кропивницького)

Довідкове видання

Івано-Франківськ

2025

Велетень творчого духу Марко Лукич Кропивницький :
довідкове видання . Івано-Франківськ: ЗВО « Університет Короля Данила»
, бібліотека, 2025 . 26 с.

Поданий матеріал присвячений 185 - річчю з дня народження
засновника українського театру Марка Лукича Кропивницького .

Мета видання – ознайомлення читачів з життям та творчістю М.Л.
Кропивницького : артиста і визначного драматурга, корифея української
сцени, режисера, співця життєвої правдивості, засновника українського
професійного театру.

ВЕЛЕТЕНЬ ТВОРЧОГО ДУХУ

МАРКО ЛУКИЧ КРОПИВНИЦЬКИЙ

«...Артист, художник з голови до ніг,

Він сміхом потрясав притихлу залу,

Скорботою будив юрбу опалу

І слово, як алмаз, беріг.

Блажен народ, що мав такого сина,

Там, де його терниста путь ішла,

З нових квіток і колосків звила

Вінець йому безсмертний рідна Україна».

Максим Рильський

«Трьох видатних діячів української культури сучасники удостоїли честі називати батьком (за козацькою традицією – запорожці батьком називали свого отамана). Іван Котляревський – батько української літератури, Тарас Шевченко – визнаний батько та ідеолог української нації, а Марко Кропивницький – батько українського професійного театру, театру корифеїв. В історії України третій продовжив велику справу двох перших – справу порятунку української нації на тяжких історичних шляхах, уготованих нашому народові...»

Валерій Бойченко

ПАМ'ЯТІ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

(Кропивницький М.Л. у висловах великих українців)

- «Такої чистої, блискучої всіма блисками поезії і гумору народного мови нам не у многих наших писателів лучиться побачити. Широкою струєю пливе та мова в драмах Кропивницького, – автор, очевидно, сам знає свій «дар слова» і любить переливами його чудових красок і блисків. Пісні, жарти, приказки і вигадки, мов перли-самоцвіти, сиплються безконечною многотою. І ми віримо, що українська публіка, котра так довго не чувала зі сцени рідного слова, з великим ентузіазмом прийме сей широко пливучий потік бесіди народної і буде ним любоватися, особливо ж чуючи його з уст таких артистів, як Кропивницький».

Іван Франко

- «Такі українські актори, як Кропивницький, Саксаганський, Заньковецька, Садовський – блискуча плеяда майстрів української сцени, імена яких увійшли золотими літерами на скрижалі історії світового мистецтва».

Костянтин Станіславський

- Сам Марко Лукич признавався: «Я, добродію, артист, перш усього артист, і не схибив перед українським театром ані на півмізинця... Суду історії я не боюсь, бо я роблю моє діло як умію і як можу».
- «З усіх українських артистів єдиний М.Л. Кропивницький прийшов на сцену цілком закінченою, готовою величиною, артистом, творцем з досконалою технікою, широкою мистецькою ерудицією і власною культурою актора, не кажучи вже про його першорядний талант».

- «Не потрібно мені ні срібла, ні золота, ні слави, ні пошанівок... Зрадити моєму народові, піти у найми тут «владсть предержашим», які мову нашу не визнають, хочуть знищити?! Ніколи!

М.Л. Кропивницький

- * «Всі думи, всі мої помисли я захиляв до чесної праці, до чесного життя!»

М. Кропивницький

- * «Відчувалось, що на кону не тільки неабияка художня сила, а людина, яка воістину кохається у своєму рідному національному мистецтві, на сцені виступає один з головних і кращих діячів в українському театрі, окраса і гордість його», — так високо відгукувалась про Кропивницького тогочасна критика.

- * «Давно життя минуло старосвітське

І зник з землі Глитай або ж Павук,-

Та знов, мов крила, міліони рук

Стрічають плеском ім'я –

Кропивницький»

М.Рильський

«Не можна забувати, — згадує Софія Тобілевич, — що той потрійний труд, який виконував Марко Лукич, будиши одночасно драматургом, артистом, режисером і вчителем цілого гуртка молодих акторів, що цей труд вимагав нелюдських сил, надзвичайного напруження енергії, нервів і здоров'я. Усі актори, яким він допомагав оволодіти технікою гри на сцені, всі його учні, не виключаючи Садовського та Саксаганського, були закохані в Марка Лукича як в артиста, режисера і великої душі людину».

ПАМ'ЯТІ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

Тільки раз його на сцені бачив –
Титана, що зламали вже літа,-
Та молодим в очах він вироста,
Бо я таким в душі його відзначив.
Він вийшов – сотні голубиних крил,
Зірвавшись в повітрі, заплескали,
Здавалося, і мертві стіни зали
Враз ожили, весняних повні сил.
І мовчки, ніби скеля над прибоєм,
Він на помості, мовчазний, стояв,-
І от прибій ущух і залунав
Глибокий голос мужнім неспокоєм.
То був Шевченків вечір – і слова
Про Яр Холодний розцвіли гарячі,
Про те, як стануть зрячими незрячі,-
І правда говорила в них жива.
Я пам'ятаю, як я здивувався
Нечуваній, високій простоті.
Він одкидав прикраси золоті,
Щоб діамант, як сонце сам пишався.
І думав я, і думав зал увесь
Про шлях його, де терен з лавром сплівся,
Про подвиг многорічний, що лишився

На вік віків, нетлінний і поднесь.

Давно життя минуло старосвітське

І зник з землі Глитай або ж Павук,-

Та знов, мов крила, міліони рук

Стрічають плеском ім'я – Кропивницький.

М. Рильський

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ КОРИФЕЯ

Батько українського театру був не лише театральним діячем, геніальним режисером та актором, а ще й видатним драматургом, письменником, антрепренером, диригентом, співаком, композитором, – власне, він був талановитим у всьому, за що брався... А ще ж – він був справжнім громадянином України, що вимагало неабиякої особистої мужності та відданості українській національній ідеї!

Воістину, в ряду великих діячів культури, який починається з Івана Котляревського й Тараса Шевченка, стоїть і Марко Кропивницький.

БІОГРАФІЯ

Марко Лукич Кропивницький – видатний український драматург, актор і режисер, один із фундаторів українського театру, композитор.

РАННІ РОКИ ЖИТТЯ

Народився 10 травня (22 травня за новим стилем) 1840 року в селі Бежбайраки на Херсонщині в сім'ї управителя поміщицького маєтку. Батько, Лука Іванович, походив зі шляхетного роду [Кропивницьких](#). Незважаючи на походження і посаду управителя поміщицьких маєтків він, як писав драматург у «Автобіографії», був людиною «труда мозольного» і знав, що таке злидні. Проте Лука Іванович піклувався про сім'ю, намагався дати дітям освіту. Мати, Капітоліна Іванівна, зросла в дуже бідній родині колишнього кріпака І.А. Дубровинського. Вона мала чудовий голос, грала на фортепіано, флейті, гітарі та багатьох інших музичних інструментах, але, на відміну від батька, була досить легковажною.

«Епоха, в котру довелось мені впірнути з головою, є сувора і непомильна вказівка всього мого існування і всієї моєї праці», – зазначав у «Автобіографії» письменник під кінець життя. Різностороння природна обдарованість майбутнього митця виявилась ще в дитинстві, коли він складав сам пісні, писав вірші та мав гарну пам'ять.

Виростав хлопчина серед простих людей, і друзями його були кріпацькі діти. Марко часто хворів, а раз, коли мав гарячку (було це в с. Дмитрівці над Бугом), впав у летаргічний сон. Всі думали, що хлопець помер. Батько послав за дяком, щоб їхав читати псалтир, але, поки дяка привезли, хлопець прокинувся і почав розказувати, ніби був у гарному саду і бачив там багатьох дітей, котрі їли золоті та срібні яблука і йому давали.

Але хоч якби там було, Лука Іванович не забував і про те, що син мав здобути освіту. Почалися Маркові «університети» на восьмому році життя з навчання у приватній школі шляхтича М. Рудковського в сусідній слободі Олександрівці. Хата, в якій містилася школа, складалась із двох половин. На одній була школа, а на другій мешкала сім'я Рудковського. Частина учнів, в тому числі й Марко, жила в школі. Спали всі разом, покотом на долівці. У школі Рудковського учні мали не тільки навчатися, а й виконувати всю роботу по господарству: доглядати худобу, полоти баштан, поливати капусту та все таке інше. Притому за навіть незначну провину Рудковський повчав свою дармову робочу силу нагайкою. Не раз довелося скуштувати такої вчительської «ласки» й малому Маркові. Скінчилося це «навчання» тим, що розгніваний Лука Іванович відшмагав «пана професора» батоном, а сина забрав додому.

Потім, намагаючись продовжити освіту, Марко кілька років змушений був жити то в маєтку князя О. Кантакузена в селі Катеринівка, то в садибі генерала Бутовського, то в домі офіцера Бракера, то в оселі попа Нестеровського.

Навчався в повітовому училищі в Бобринці. У цей час хлопчина жив у сім'ї своєї бабусі по матері Уляни Василівни Дубровинської. Сини його бабусі Олексій, Єгор, Микола і Федір були музикально обдарованими людьми, добре грали на різних музичних інструментах, любили літературу. «...Не проходило навіть вечора, – згадує драматург, – щоб в нашій господі не лунала музика або спів. Увечері до дядьків збирались товариші, найпаче в неділю, частувалися, співали (всі дядьки були в церковнім хорі) духовні концерти і світські пісні, а іноді і читали гуртом, найчастіше Гоголя і «Енеїду» Котляревського». Дядьки разом з Марком співали народних пісень, серед яких були й українські. Живучи в Бобринці, Марко часто бачився з матір'ю, яка розучувала з ним вокальні партії, навчала грі на фортепіано, скрипці, гусях.

Величезний вплив на вирішення подальшої долі Кропивницького мало його знайомство у підлітковому віці з театральним мистецтвом. Сталося це завдяки приїзду до Бобринця влітку 1854 року драматичної трупи Л. Млотковського. Після цього, як слушно зазначає М. Йосипенко, бажання виступати на сцені в нього було таким, що «ані перспектива службової кар'єри, ані рішучі протести батька вже не змогли приглушити той потяг». Через деякий час дядько Кропивницького Микола Дубровинський разом зі своїм товаришем організував у Бобринці театральний гурток, до якого залучив і небожа.

ПОЧАТОК ТВОРЧОСТІ

В 1861–1871 роках працював канцеляристом в судових установах Бобринця та Єлисаветграда. Брав участь в аматорських виставах. В цей же час розпочав драматургічну діяльність.

З 1862 року М. Кропивницький вільним слухачем відвідує заняття на юридичному факультеті Київського університету. Під враженням однієї з перекладних мелодрам, побачених у київському театрі, він пише п'єсу «Микита Старостенко». То був твір недосвідченого автора (згодом він сам критично оцінив цю спробу), сповнений зовнішніх сценічних ефектів і «жахливих» пристрастей. Навіть у доопрацьованому вигляді під назвою «Дай серцю волю, заведе в неволю» ця п'єса викликала негативну оцінку І. Франка. Тепер вона відома у варіанті, який зазнав численних ґрунтовних авторських доробок і відзначається життєвістю, оригінальністю конфлікту, соціальною гостротою.

Загалом М. Кропивницький написав понад 40 різножанрових п'єс. Кожен з його творів має кілька варіантів, між якими часовий розрив нерідко розтягується на роки, через що й відмінності між ними досить істотні. Під кінець життя Кропивницький створив дві п'єси для дітей, використовуючи мотиви народних казок («Івасик-Телесик», «По щучому велінню»).

Марко Кропивницький поповнював свої знання самостійно, особливо з переїздом до Єлисаветграду, куди у 1865 році було переведено повіт і де були бібліотеки. Там він і І. Тобілевич «знайомились потроху з Смайльсом, Робертом Оуеном, Джоном Стюартом, Міллем, Спенсером, Молешоттом та іншими; читали дещо і із Шекспіра, Байрона, Гете, Гейне, Дюма, Жорж Занд, Теккерея». На казенній службі він не просувався, а часто зовсім втрачав заробіток через захоплення мистецтвом та участь в аматорських виставах.

Професійний акторський дебют М. Л. Кропивницького відбувся 1871 року в ролі Стецька («Сватання на Гончарівці» Квітки-Основ'яненка) в театрі Моркових та Чернишова в Одесі.

Виступаючи в комедійних, драматичних і трагедійних ролях, Марко Кропивницький створив неперевершені сценічні образи. Створені ним образи Бичка («Глитай, або ж Павук»), Виборного («Наталка-Полтавка» Котляревського), Тараса Бульби («Тарас Бульба» за однойменним твором Гоголя) назавжди увійшли в історію театру. Щодо акторської діяльності, то за своє довге сценічне життя Кропивницький зіграв більше 500 ролей. Він прагнув, щоб його побачили і почули в найвіддаленіших куточках країни. «Відчувалось, що на кону не тільки неабияка художня сила, а людина, яка воістину кохається у своєму рідному національному мистецтві, на сцені виступає один з головних і кращих діячів в українському театрі, окраса і гордість його», – так високо відгукувалась про видатного земляка тогочасна критика.

Важливим етапом у творчому житті Кропивницького та історії українського

театру були його гастролі 1875 року у Галичині. Працюючи актором і режисером театру товариства «Руська бесіда», він доклав зусиль до змін у репертуарі й художньому стилі театру, у наближенні його до реалізму й народності.

У 1882 році він організовує свою трупу, яка приблизно через рік зливається з трупю М. Старицького, де Кропивницький стає провідним режисером. Розвиваючи щепкінські вимоги до театру, М. Кропивницький заснував реалістичну школу сценічного мистецтва.

Як режисер вперше в українському театрі домігся злагодженого ансамблю вистави.

СТВОРЕННЯ ТЕАТРУ КОРИФЕЇВ

Якісно новий етап у розвитку вітчизняного театрального мистецтва розпочинається з кінця жовтня 1882 року. Саме тоді Кропивницькому пощастило створити трупу, якій судилося стати славою і гордістю України упродовж багатьох десятиліть. Сталося це у Єлисаветграді (тепер – Кропивницький). Трупа мала назву «Товариство акторів» і офіційно вважалася російсько-малоросійською. Проте більш вона відома як «Театр корифеїв». До складу Товариства акторів увійшли такі згодом відомі майстри сцени, тоді ще учні Кропивницького, як Микола Садовський, (Тобілевич), Марія Заньковецька (Хлистова, дівоче прізвище – Адашовська), Н. Жаркова, О. Вірина А. Маркова (Одинцова), І. Загорський, Л. Манько та інші. І хоча майже всі артисти, крім керівника та двох акторів російського театру (І. Бурлаки і К. Стоян-Максимовича), були аматорами чи такими, що всього один театральний сезон виступали на професійній сцені (як, наприклад, М. Садовський), це були найкращі акторські сили українського народу. Вік більшості з них становив 19 – 25 років. Згодом до товариства приєдналися Ганна Затиркевич-Карпинська (Ковтуненко), Панас Саксаганський (Тобілевич), Іван Карпенко-Карий (Тобілевич), Марія Садовська-Барілотті (Тобілевич) та ін.

Розпочалися виступи Товариства акторів 27 жовтня 1882 року з постановки «Наталки Полтавки». Саме в цьому спектаклі у ролі Наталки дебютувала на професійній сцені уславлена Марія Заньковецька.

«Не можна забувати, – згадує Софія Тобілевич, – що той потрійний труд, який виконував Марко Лукич, будучи одночасно драматургом, артистом, режисером і вчителем цілого гуртка молодих акторів, що цей труд вимагав нелюдських сил, надзвичайного напруження енергії, нервів і здоров'я. Усі актори, яким він допомагав оволодіти технікою гри на сцені, всі його учні, не виключаючи Садовського та Саксаганського, були закохані в Марка Лукича як в артиста, режисера і великої душі людину».

Багато працював над музичним оформленням вистави. Написав ряд музичних творів, зокрема ліричних пісень. Серед них – «За сонцем хмаронька пливе», «Де ти бродиш, моя доле», «Соловейко».

ПІЗНІЙ ПЕРІОД

У 1890 році, будучи в zenіті слави, драматург оселяється на хуторі Затишок, за 120 верст від Харкова і за 20 верст від повітового міста Куп'янська, недалеко від села Сподобівка (тепер Шевченківського району Харківської області). Там було чимало гаїв та лісів з поетичними галявинами, ставок з красунями вербами, посадженими господарем, великий сад з різноманітними фруктовими та декоративними деревами, котрі також посадив сам Кропивницький, багато чого іншого, що робило хутір дуже привітним. У садибі постійно гостювали друзі і знайомі митця. На особливу увагу заслуговує приїзд до Затишка уславлених майстрів української сцени І. Карпенка-Карого й М. Садовського.

Живучи в Затишку, Кропивницький досить часто виїздив на гастролі. Проте в ті дні, коли драматург перебував у садибі, він з великим задоволенням поринав у сільське життя. Одним із його найулюбленіших занять було садівництво. Кропивницький вирощував найкращі сорти яблунь, груш, черешень, винограду. Чимало чубуків фруктових дерев ним було привезено з уславленого Каразинського садівництва, що знаходилося у Богодухівському повіті Харківської губернії, а окремі сорти винограду виписувались навіть із Франції. У 1909 році на виставці в повітовому місті Куп'янську за зразкове ведення господарства драматурга було нагороджено бронзовою медаллю Харківського товариства сільських господарів.

Іншою великою пристрастю Кропивницького було полювання. В нього, зокрема, була чудова колекція із старих і сучасних рушниць, а також чимало мисливських собак різних порід. Взимку він разом зі своїми синами Костянтином і Володимиром та гостями полював на зайців і лисиць. Влітку – на вальдшнепів, куріпок, дрохв і качок. Крім того, згадує драматургів син Володимир, батько з великим задоволенням ходив на рибалку, займався фотографуванням, а в присмерках «сідав за невелику простеньку фісгармонію і награвав на ній майже щовечора прелюдії та хорали Й.-С. Баха».

Затишок для Кропивницького був своєрідною оазою. Тут він і відпочивав душею, і набирався натхнення для творчості. У себе на хуторі драматург написав понад двадцять п'єс. Крім того, тут письменник перекладав твори російських і світових майстрів слова (Гоголя, Некрасова, Шекспіра, Мольєра), працював над своїми мемуарами, звідси виїздив на гастролі до багатьох міст (Харкова, Полтави, Києва, Катеринослава, Одеси, Санкт-Петербурга, Москви, Саратова), презентуючи у такий спосіб власні творчі досягнення й надбання національної драматургії загалом, разом з аматорами виставляв у провінційних містах і селах українські п'єси, знайомив місцеве населення з поезіями Т. Шевченка, Л. Глібова, інших письменників, відкрив у себе на хуторі початкову

школу з українською мовою навчання. Однією з маловідомих сторінок діяльності М. Кропивницького в останні роки життя є організація ним дитячого театру.

РОДИНА

У Марка Лукича було шестеро дітей від трьох шлюбів.

Від першого шлюбу з актрисою Олександрою Вукотич народилась дочка Марія, яка згодом успадкувала будинок тітки Олександри Вукотич Марії Зайковської. У цьому будинку проходили репетиції першої української трупи, а зараз знаходиться музей Кропивницького.

У Єлисаветграді Марко Лукич і Олександра Вукотич усиновили також хлопчика Костянтина. Він згодом став актором.

Актриса Любов Квітка народила Кропивницькому сина Павла. Їх шлюб не був зареєстрований.

У третьому шлюбі з лікарем Надією Гладущенко народилися троє дітей: Олександра (1888-1969), Володимир (1892-1977), Ольга (1894-1967). Всі троє стали музикантами.

Олександра, оперна співачка, була солісткою театру «Констанца», Театру музичної драми. Після революції – солісткою опери, Харківського оперного театру. Грала в оперетах, викладала вокал.

Володимир Маркович здобув юридичну освіту і одночасно навчався грі на скрипці і фортепіано. Працював концертмейстером, хормейстером, навіть суфлером.

Головною берегинею батьківської спадщини стала сама молодша дочка Марка Лукича Ольга. Вона співала в Російському театрі музичної комедії в Харкові. У 1926 році Ольга вийшла заміж за композитора Олексія Рябова, народила сина Ігоря і залишила сцену, ставши музичним редактором чоловіка.

ОСТАННІ ДНІ

Висвітлюючи останні артистичні виступи Кропивницького, столичний журнал «Театр и искусство» зауважував: «Незважаючи на свої сім десятків років за плечима, батько грав як колись – сильно, яскраво із захватом, чаруючи тонким комізмом, життєвою простотою і художньою викінченістю своїх образів. Приймала публіка Марка Лукича якимось особливо сердечно і зворушливо, і в безконечних оваціях і викликах відчувалося не лише захоплення талановитим актором-художником, але й дань шанобливої поваги до одного з великих діячів України».

Під час гастролей Кропивницький тяжко захворів і, повертаючись до себе на хутір, 8 квітня (за новим стилем 21 квітня) 1910 року раптово помер у потязі від крововиливу в мозок. Листи й телеграми зі співчуттям на адресу українського театру і сім'ї драматурга надійшли з усіх кінців України й Росії. Майже всі українські газети і журнали надрукували некрологи та статті, присвячені пам'яті визначного українського митця. Микола Міхновський, зокрема, наголошував, що ця смерть є національним горем, позаяк «помер не просто великий артист, який володів чарівним даром, помер національний письменник, національний діяч тої доби, коли бути національним діячем не багато хто відважувався, коли так легко було під космополітизмом зректись страждань свого народу».

Поховано Марка Кропивницького в Харкові на старому цвинтарі, що знаходився наприкінці вулиці Пушкінської, біля церкви Усікновення глави Іоанна Предтечі. Наразі на цьому місті молодіжний парк. Проте могила драматурга все ж таки збереглась. На ній стоїть бронзове погруддя митця роботи скульптора Ф. Балавенського.

За кілька днів по смерті Марка Кропивницького, у квітні 1910 року, до харківської міської думи надійшла пропозиція від української громадськості встановити пам'ятник «батькові українського театру» в середині Театрального скверу м. Харкова поруч із монументами Пушкіну й Гоголю (згодом така постанова була прийнята). А в газеті «Южный край» було відкрито підписку на створення пам'ятника на могилі ушанованого засновника театру корифеїв.

Однак мине чотири роки, і Микола Вороний змушений буде констатувати, що, хоча пам'ятник на могилі Кропивницького врешті і з'явився, але споруджено його переважно коштами і заходами родини небіжчика і тільки невеличку частину грошей (близько 300 рублів) зібрано з приватних пожертв при редакції «Южного края». І з гіркотою додасть: «Сумна доля здебільшого чекає наших національних діячів по їх смерті! Ще й досі багато у нас славних могил стоять неопоряджені, часом навіть без хрестів – занедбані, забуті невдячними потомками тих, хто весь свій хист, всі сили і життя поклали для добра рідної справи». Закінчує статтю М. Вороний риторичним запитанням: «Кропивницький дав нашому громадянству український театр. Невже ж українське громадянство не віддасть його пам'яті нічого?»

Подвижницька діяльність Кропивницького на ниві української культури високо поцінована багатьма авторитетними фахівцями сценічного мистецтва, театрознавцями й літературознавцями. Серед них – М. Вороний, С. Єфремов, М. Рильський, К. Станіславський, О. Суворін, М. Комаров, М. Йосипенко, Р. Пилипчук.

Д. Антонович, зокрема, наголошував, що «власне, всі трупи і всі актори українського побутового театру – це актори школи Кропивницького».

Наскрізною у творчості Кропивницького є тема девальвації віковичних духовних цінностей у свідомості людей, які відривалися від духовних основ свого народу. Створюючи типові образи моральних покрутів, що, прилучившись до так званої «міської цивілізації», нехтують віковичними народними звичаями, цураються рідної мови, відображаючи окремі елементи деградації в середовищі сільської молоді, драматург проводить думку, що це стійка тенденція, яка охоплює дедалі більші прошарки населення, а отже, є, по суті, загальнонаціональним лихом. Ліки від духовного занепаду співвітчизників Кропивницький вбачає в українському національному відродженні.

Відчуваючи загрозу знищення українського народу як етносу, тобто небезпеку розчинення його в панівній нації, Кропивницький, як ніхто інший, своїм палким словом намагався розбудити національну самосвідомість українців, закликав їх до збереження рідної мови й культури.

Відомо, що Кропивницький був не лише великим актором, режисером і драматургом. Він був ще й композитором та виконавцем пісень на слова Шевченка. Зокрема, написав музику на вірш поета «За сонцем хмаронька пливе». Нерідко до тексту своїх п'єс драматург вводив вірші Шевченка або уривки з них, популяризуючи слово поета серед народу. Був неперевершеним читцем Шевченкових поезій, знав напам'ять майже весь «Кобзар».

У Кіровоградському меморіальному музеї Марка Кропивницького зберігаються фонограмні записи віршів Шевченка у виконанні Кропивницького, переписані на платівки. Він також сам писав слова і музику до пісень, які тепер вважаються народними. Зокрема, відома пісня «Соловейко».

ТВОРЧИЙ СПАДОК МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

Водевіль, комедії та драми: «Помирились» (1869), «За сиротою і Бог з калитою, або ж Несподіване сватання» (1871), «Пошились у дурні» (1875), «По ревізії» (1882), «Лихо не кожному лихो – іншому й талан» (1882), «Невольник» (1872) за поемою Т. Шевченка, «Беспочвенники» (1878, остаточна редакція – 1898), «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» (1882), «Глитай, або ж павук» (1882), «Де зерно, там і полова» («Дві сім'ї») (1888), «Зайдиголова» (1889), «Олеся» (1891), «Перед волею» (1899), «Чмир», «На руїнах», «Супротивні течії» та «Нашествіє варварів» (1900), «Конон Блискавиченко» (1902), «Мамаша» та «Страчена сила» (1903), «Розгартіяш» та «Скрутна доба» (1906), «Старі сучки й молоді парості» та «Голомозий» (1908), «Дійшов до розуму» (1909), «Зерно і полова», (1910).

Звертався письменник і до інсценізації та переробки відомих літературних творів («Невольник» за Шевченком, «Вій» і «Пропавша грамота» за Гоголем, «Вергілійова Енеїда», «Чайковський, або Олексій Попович» за Гребінкою, «Підгоряни» за Гушалевичем, «Вуси» за О. Стороженком, «Хоть з

мосту та в воду головою» за Мольєровим «Жоржем Данденом») «Актор Синиця» (1871 рік) за водевілем Д. Ленського «Лев Гурич Синичкін».

БАТЬКО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

З ім'ям Кропивницького пов'язана ціла епоха! Він був актор, драматург, режисер, письменник, композитор, співак, публіцист, громадський діяч, засновник українського театру. Марко Лукич виплекав справжніх зірок світової сцени, а театр Кропивницького зумів стати у ряд кращих національних у Європі та здобув гучну славу. Його колектив із успіхом гастролював не лише по всій царській Росії, а також у Варшаві, Мінську, Вільно, Тифлісі, Галичині, Австро-Угорщині.

ПРОСВІТНИК

У час, коли більшість населення України було неписьменною і не могла читати твори Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Івана Франка та інших українських письменників, театр Кропивницького багато років був одним із головних джерел культурного відродження уявленої нації, займаючись просвітницькою місією, – ніс правду в народ. Театр Марка Кропивницького давав величезний поштовх для подальшого розвитку української культури і став однією з важливих духовних підвалин, на яких через багато десятиліть було побудовано незалежну Українську державу.

ДРАМАТУРГ

У своїх творах він виступає тонким знавцем душі, висвітлюючи болючі проблеми доби, зображуючи гострі соціальні протиріччя суспільства, що надавало його творчості ідейно-виховної сили.

РЕЖИСЕР

Марко Лукич казав, що актор і режисер повинні добре знати життя народу й черпати з нього образи, аби правдиво розкривати психологію сценічного образу. А слово, рух, інтонація, міміка, грим, костюм, сценографія і музичне оформлення – тобто всі компоненти спектаклю – повинні бути підкорені розкриттю змісту твору. На цьому він виховав кілька поколінь українських акторів.

БІЛЬШЕ 500 РОЛЕЙ

За своє довге театральне життя Марко Лукич грав у творах українського, російського й західноєвропейського репертуару більше 500 ролей. Це були шедеври сценічного втілення, в яких великий актор сягав глибини розкриття і розуміння образу, створював сповнені правди характери, зачаровуючи своєю грою глядачів. «Відчувалося, що на кону виступає не тільки неабияка художня сила, а людина, яка воістину кохається у своєму рідному національному мистецтві. На сцені виступає один із головних, кращих діячів в українському

театрі, окраса, гордість його», – так високо відгукувався про Кропивницького один з відомих критиків того часу. Ще за життя його називали «українським Мольєром» і «українським Шекспіром», а його прогресивні ідеї актуальні й у наш час.

БЛАГОДІЙНИК

Марко Кропивницький часто поступався своїм гонораром для тих численних аматорських труп, де виступав, залюбки приймав у себе різних діячів культури і дозволяв їм жити на своєму хуторі «Затишок» роками, на повному пансіоні. Довгий час у нього жили родичі Тараса Шевченка, його побратим, композитор Микола Лисенко. Часто гостювали й інші діячі культури та мистецтва, художники, актори, науковці. Хутір «Затишок» був тоді справжнім осередком культурного життя Слобожанщини. Марко Кропивницький при нагоді допомагав бідним акторам і селянам.

ГРОМАДЯНИН

Він являв собою приклад громадського подвигу людини. Відомий факт, коли російський імператор Олександр II, в захопленні від акторській майстерності, під час гастролей театру у Петербурзі запропонував М. Кропивницькому грати в імператорському театрі, що давало змогу актору безтурботно й заможнo жити, – він рішуче відмовився. «Непотрібно мені ні срібла, ні золота, ні слави, ні пошанівок... Зрадити своєму народові, піти у найми тут «власням предержажим», які мову нашу не визнають і хочуть знищити? Ніколи! Краще буду працювати для милій моїй Україні на повну, Богом дану мені силу, а там вже нехай цінують, що я залишив», – так сміливо висловлювався «батько українського театру» – Кропивницький, бо рідна Україна була для нього понад усе!

ПЕРШОВІДКРИВАЧ

З ім'ям Кропивницького пов'язане перше прилюдне виконання присвяченої йому композитором Данилом Крижанівським пісні на слова Т. Г. Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий». За цей вчинок Марко Лукич ледве уникнув арешту. Бо у ті часи «читати твори, друкувати тексти до музичних нот українською мовою» було заборонено царським указом. «Інцидент», за доносом охранки, стався в Одесі у 1892 році, на вечорі, присвяченому пам'яті Кобзаря. Коли Марко Лукич заспівав, слухачі підвелись і стоячи співали разом із ним урочисту мелодію. Налякані жандарми увірвались у залу і почали виштовхувати публіку, а їм у відповідь ще голосніше з усіх боків лунало шевченківське слово. Сягнувши у простір могутнім співом Марка Кропивницького, ця пісня всоталась у кров і плоть кожного українця, стала духовним гімном нашої нації.

УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ МАРКА ЛУКИЧА КРОПИВНИЦЬКОГО

- Вулиці, шкільні та вузівські аудиторії по всій Україні названі на його честь; вулиці і площі, названі на честь Марка Кропивницького, є у Вінниці, Львові, Києві, Кропивницькому, Кременчуці, Умані, Калуші та ряді інших міст.
 - У 1965 році на честь 125-річчя від дня народження режисера в Бобринці Кіровоградської області встановлено пам'ятник Кропивницькому, висаджена алея зі 125 дубів. У цьому містечку меморіальними дошками відзначені будинки, пов'язані з життям і творчістю Кропивницького. Зберігся також і будинок бабусі Кропивницького Уляни Дубовинської, в якому Марко провів своє дитинство, та приміщення повітового суду, в якому йому довелося працювати.
 - 14 липня 2016 року ім'я Марка Кропивницького отримало місто, що називалося до того Кіровоградом і Єлисаветградом, з яким життя і творчість режисера були пов'язані дуже тісно – «Кіровоградський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. Л. Кропивницького».
 - В 1990 році за пропозицією Миколаївської обласної організації Національної спілки письменників України ім'я Марка Лукича Кропивницького було присвоєне Центральній міській бібліотеці ЦБС для дорослих міста Миколаєва.
- Меморіальний музей М. Л. Кропивницького – музей, присвячений життю і творчості видатного діяча українського театру Марка Кропивницького, розташований у місті Кропивницький.
- Кіровоградський академічний музично-драматичний театр носить його ім'я;
 - Щорічно відбувається «Вересневі самоцвіти» — всеукраїнський театральний фестиваль на малій батьківщині драматурга.

ОКРЕМІ ВИДАННЯ М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

Кропивницький, Марко Лукич. Глитай, або ж Павук: драма в 4 д., 5 одмінах. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво. – 1950. – 70с.

Кропивницький, Марко Лукич. Дай серцю волю, заведе в неволю: драма в 5 д., 6 одмінах / М.Л.Кропивницький . – К. : Мистецтво. – 1950. – 69с. (Бібліотека української драматургії).

Кропивницький, Марко Лукич. По ревізії: етюд в 1 д. / М.Л.Кропивницький . – К. : Мистецтво . – 1950 . – 47с.

Кропивницький, Марко Лукич. П'єси./ М.Л.Кропивницький (ритико-біографічний нарис Й.Кисельова). – К.; Держлітвидав України, 1950 . – 381с.

Кропивницький, Марко Лукич. Дві Сім'ї (Де зерно, там і полова): драма в 4 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1951. – 93с.

Кропивницький, Марко Лукич. Доки сонце зійде – роса очі виїсть: драма в 4 д. і 5 одмінах. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1952. – 84с.

Кропивницький, Марко Лукич. Доки сонце зійде – роса очі виїсть: драма в 4 д. і 5 одмінах. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1954. – 80с.

Кропивницький, Марко Лукич. Скрутна доба: п'єса у 3 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1954. 80с. (Бібліотека української драматургії).

Кропивницький, Марко Лукич. Дві сім'ї. (Де зерно, там і полова): драма в 4 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1955. – 95с.

Кропивницький, Марко Лукич. Олеся: драма в 4 д. і 5 одмінах. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1955. – 127с. – (Бібліотека української драматургії).

Кропивницький, Марко Лукич. По ревізії: етюд в 1 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1955. – 32с. – (Бібліотека одноактних п'єс).

Кропивницький, Марко Лукич. Невольник. Драм. малюнки у 5 одмінах. Переробка з поем Т.Г. Шевченка “Невольник”, К.: Держлітвидав України, 1956. 56с.

Кропивницький, Марко Лукич. Доки сонце зійде, роса очі виїсть: драма в 4 д. і 5 одмінах. / М.Л.Кропивницький . – К.: Держлітвидав УРСР, 1959. -92с.

Кропивницький, Марко Лукич. По щучому велінню: казка для дітей у 3 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Дитвидав, 1960. – 31с.

Кропивницький, Марко Лукич. П'єси. / М.Л.Кропивницький . – К.: Держлітвидав УРСР, 1960. – 379 с.

Кропивницький, Марко Лукич. Глитай, або ж Павук: драма в 4 д. і 5 одмінах. / М.Л.Кропивницький . – К.: Держполітвидав УРСР, 1961. – 80 с.

Кропивницький, Марко Лукич. Вибрані п'єси. / М.Л.Кропивницький . – К.: Держполітвидав , 1962. – 387 с.

Кропивницький, Марко Лукич. Скрутна доба: п'єса на 3 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1964. – 80 с. – (Бібліотека української драматургії).

Кропивницький, Марко Лукич. Вибрані П'єси. / М.Л.Кропивницький (Вступ. ст. О.Ф. Ставицького). – К.: Дніпро, 1965. – 455 с.

Кропивницький, Марко Лукич. Дві сім'ї. (Де зерно, там і полова): драма в 4 д. / М.Л.Кропивницький . – К.: Мистецтво, 1966. – 95 с. – (Бібліотека української драматургії).

Кропивницький, Марко Лукич. По щучому велінню: казка для дітей у 3 д.: для молоді шкільного віку / іл.: А.Базилевич / М.Л.Кропивницький . – К.: Веселка, 1967. – 32 с. 3 іл.

Кропивницький, Марко Лукич. Вибрані твори: (вступ. ст. О.Ф. Ставицького ; М.Л.Кропивницький . – К.: Дніпро, 1967. – 512 с., 5 л. іл. і порт.

ЛИСТИ КРОПИВНИЦЬКОГО

Кропивницький, Марко Лукич. Листи до М.Заньковецької / М.Л.Кропивницький // Вінок спогадів про Заньковецьку. – К., 1950. С. 242-254.

Кропивницький, Марко Лукич. Листи до М.К. Заньковецької: 1891р., Д.А. Гайдамаки: 1894-1900р.р., Л.Р. Сабініна: 1907-1910р.р., І.О. Мар'яненко: 1910р. / М.Л.Кропивницький // Збірник статей, спогадів і матеріалів. – К., 1955. – С. 353-376.

Кропивницький, Марко Лукич. Листи до М.М.Аркаса: 1899р. // Кауфман Л., Аркас М.М. Нарис про життя і творчість. – К., 1958. – С.55-64.

Кропивницький, Марко Лукич. Листи М.Л. Кропивницького до М.Ф. Сумцова та його дружини: подали П.Я. Лещенко та І.Т. Балака // Рад. Літературознавство. – 1959. – №5. – С.106-110.

Кропивницький, Марко Лукич. Докладная записка: [З передмовою П.П. Перепелиці “Лист М.Л. Кропивницького до цензури”.] / М.Л.Кропивницький // Рад. літературознавство. – 1969.- №9.- С.82-84.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

Кісельов Й. Марко Лукич Кропивницький. / Й.Кісельов// Кропивницький М.Л. П'єси. – К., 1950. – 3-16 с.

Мар'яненко І.О. М.Л. Кропивницький та його театр./ І.О.Мар'яненко// Минуле українського театру: зустрічі, творча прага./ І.О. Мар'яненко.- К., 1953. – С. 9-91.

Кропивницький, Марко Лукич. Про мистецтво театру./М.Л.Кропивницький. – К.: Мистецтво, 1954.- [Про М.Л.Кропивницького. – С.100-106].

Дурилін С.М.[М.Л. Кропивницький.]/ С.М.Дурилін//Марія Заньковецька : 1860-1934: життя і творчість./С.М.Дурилін . – К., 1955.- С.112-120.

Рильський М. Пам'яті Марка Лукича Кропивницького./М.Рильський// Твори: В 3 т.: т.І./М.Рильський. – К., 1956. – С.208-209.

Йосипенко М. Марко Лукич Кропивницький. – К.: Держвидав, УРСР, 1958. – 322 с.

Пільгук І.І. Марко Лукич Кропивницький (1840-1910)./ І.І.Пільгук// Кропивницький М. Твори: в 6 т.: т.І.- К., 1958.- С. 5-55.

Левченко М. Біля колиски театру./ М.Левченко// На півдні: історико-літ. Нариси / М.Левченко. – 1959.- С. 36-52.

Лисенко О., М.Л. Кропивницький./ О.Лисенко// М.В. Лисенко: (спогади сина)./ О.Лисенко .- К., 1959.- С. 85-90.

Пільгук І.І. Життя і творчість М.Л. Кропивницького/ І.І.Пільгук.- К.: Держлітвидав УРСР.- 1960.- 40 с.

Мороз З. Проблема конфлікту в драматургії: нариси з історії укр. реаліст. драми другої половини ХІХст. – К.: Рад. письменник, 1961.- 457 с.

Казиміров О. Український аматорський театр. (Дожовтневий період). -К.: Мистецтво, 1965.- 133 с.

Ставицький О. Марко Лукич Кропивницький: (вступ. ст.)/ О.Ставицький // У кн.: Кропивницький М.Л. Вибрані твори. – К., 1967. – С. 3-18.

Трупа Кропивницького (1882-1883)./ Український драматичний театр. Нариси історії: в 2 т. відп. ред. М. Рильський. Т.І. – К., 1967. – С. 188-194.

Киричок П.М. Марко Кропивницький. (Життя і творчість)./П.М.Киричок.- К.: Дніпро, 1968. – 144 с.

Кисіль О. Український театр./О.Кисіль.- К.: Мистецтво, 1968.- 256с. іл.

Смоленчук М. Ой літа орел: [про життєвий і творчий шлях основоположника укр. проф. театру М.Л. Кропивницького]/М.Смоленчук. – Одеса: Маяк, 1969.

Стеценко Л.Ф. М.Л. Кропивницький./Л.Ф.Стеценко// Історія української літератури: у 8 т.: Т.4.: кн.2. – К., 1969. – С.293-326.

Смоленчук Н.К. Драматург и жизнь: [южн. –бобринец. и елисеветград. период жизни и творч. деятельности М.Л. Кропивницкого в свете новых материалов]: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филолог. наук.- Одесса, 1971. – 19с.

Смоленчук М.К. Марко Кропивницький і його рідний край /М.К.Смоленчук/. – К.: Мистецтво, 1971.- 76 с.: 9л. іл.

Мороз З.П. М.Л. Кропивницький./ З.П.Мороз// На позиціях народності: дослідження в 2 т.: т.І. – К., 1971. – С. 237-259.

СПОГАДИ ПРО ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ М.Л.КРОПИВНИЦЬКОГО

Марко Лукич Кропивницький: збірник ст., спогадів і матеріалів. – К.: Мистецтво . – 1955. – 530 с.

Тобілевич С. Мої стежки і зустрічі./ С.Тобілевич . – К.: Держвид. образотв. мистецтва і муз. літ. УРСР, 1958 . – 475 с.

Кропивницька – Фябова О. Таким його запам'ятала: [Розповідь найменшої дочки Марка Лукича м. Київ] / О.Кропивницька – Фябова // Кіровоградська правда . – 1965. – 7 травня.

Кропивницький В.М. Із сімейної хроніки Марка Кропивницького:[спогади про батька] /(вступ. слово В.О. Сахновського-Панкеева; приміт. П. Перепелиці.); В.М.Кропивницький . – К.: Мистецтво , 1968. – 214с.; 8л. іл. і факс. – Бібліогр. – Примітки.

Кропивницький В.М. Із сімейної хроніки Марка Кропивницького. [Уривок з книги]/ В.М.Кропивницький // Друг читача. – 1968. – 12 листок.

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ПРО М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

Смоленчук М. Степи полинові: біогр. повість./ М.Смоленчук // К.: Рад. Письменник . – 1961. – 245 с.

Гаврилов П.Т. Проти течії: оповідання про М.Л. Кропивницького./ П.Т.Гаврилов. – Донецьк: Книжкове видавництво. – 1963. – 122 с.

Гаврилов П. Батько : [Оповідання про М.Л. Кропивницького] / П.Гаврилов // Кіровоградська правда . – 1965. – 8 червня.

Гаврилов П. Ой у полі озерецько: оповідання. [Про Марка Лукича Кропивницького.] / П.Гаврилов //Кіровоградська правда . – 1965. – 27-28 жовтня.

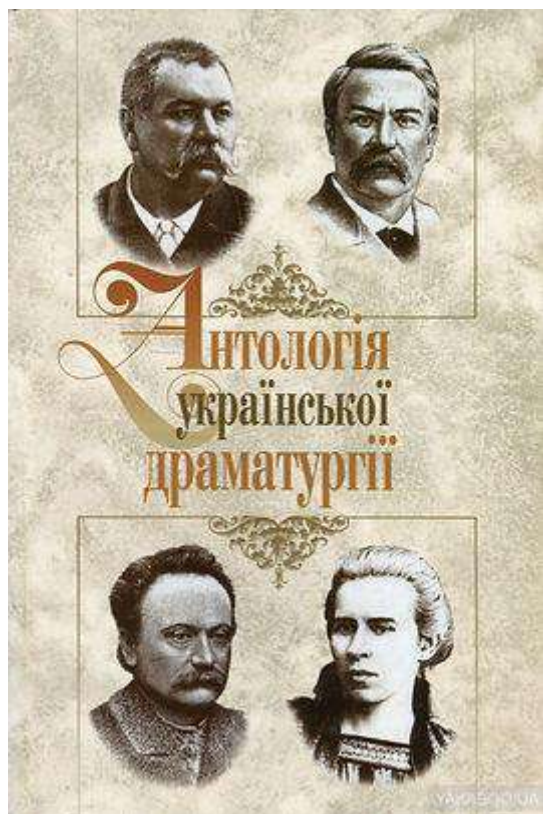
Смоленчук М.К. Ой літав орел: [Іст. роман про життя і тв. М.Л.Кропивницького] / М.К.Смоленчук. – Одеса: Маяк ,1969. – 183 с.

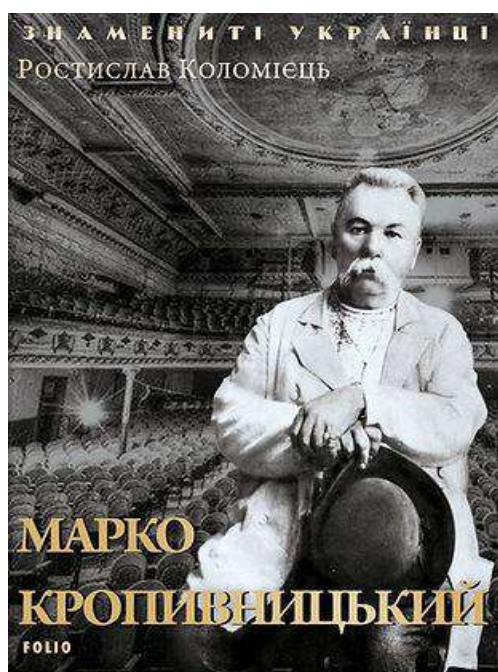
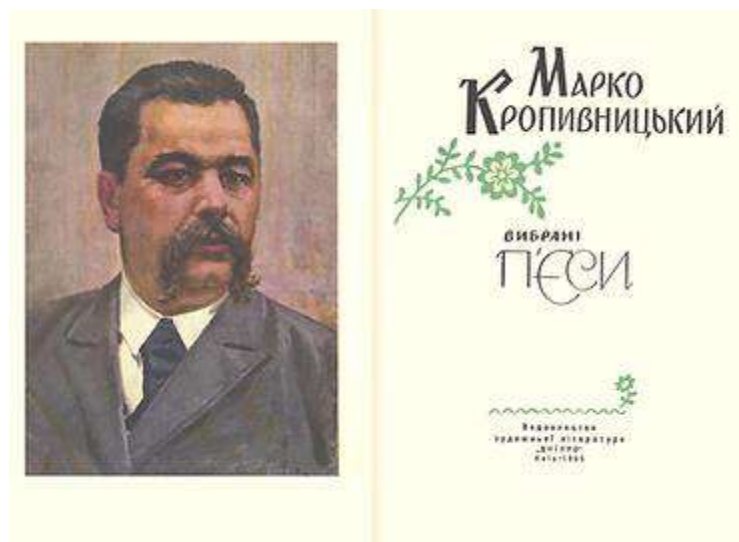
Рильський М. Пам'яті Марка Лукича Кропивницького: (Вірш)./ М.Рильський // Твори: в 3 т./ М.Рильський . – К., 1956. – С. 208-209.

Рильський М. Титан.[Вірш про М.Л. Кропивницького] / М.Рильський // Кіровоградська правда . – 1965. – 7 травня.

Добрій Н. Великий чарівник: [Вірш] / Н.Добрій //Культура і життя. – 1965. – 6 травня.

ТВОРЧИЙ СПАДОК МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

Електронні ресурси :

1. Батько українського театру URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/marko-kropyvnytskyi-teatr-koryfeiv-pochatok>
2. Вікіпедія: Вільна енциклопедія URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Кропивницький>
3. Марко Кропивницький – український Шекспір, батько театру світового рівня URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/virt-exhibition/virt-exhibition-2020-rik/marko-kropivniczkij>
4. До 180-річчя з дня народження Марка Кропивницького. Рідкісна світлина батька українського театру URL: <http://www.teatr.kolomyia.org/news/item/58423/>
5. Кропивницький Марко Лукич URL: https://wiki.library.kr.ua/index.php?title=%D0%9A%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE_%D0%9B%D1%83%D0%BA%D0%B8%D1%87
6. Марко Лукич Кропивницький URL: <https://sky.kr.ua/kropyvnytskyi-news/dovidkova-kropivnickogo/marko-lukich-kropivnickij/>
7. Марко Кропивницький, засновник українського театру, актор, режисер, драматург URL <http://nbuv.gov.ua/node/4080>
8. Марко Кропивницький біографія коротко URL <https://dovidka.biz.ua/marko-kropivnitskiy-biografiya-korotko>
9. Марко Кропивницький: як театральний корифей творив національний дух України URL <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-koryfeiv-marko-kropyvnytskii/30630576.html>
10. 10 цікавих фактів про Марка Кропивницького URL <https://slovopys.kubg.edu.ua/10-tsikavykh-faktiv-pro-marka-kropyvnytskoho/>
11. Центральна бібліотека ім. М.Л Кропивницького URL: <http://www.niklib.com/home.ua>

